

Pandemik Kapatılmada Benin Kısıtılması

YASEMİN BULUT

Foucault'da kendine “öznenin kapatılması”¹ söylemi ile ifade bulan insanlık durumunu, benin kısıtılması olarak yeniden kodlamak; bu alan üzerinde, güncel ve daha derinleşmiş yeni koşulları ve durumları işlemek istemenin yanı sıra, ben'in daha vurucu bir noktaya gönderme yaptığını varsaymaktadır. Bu şekilde, Freud'un “bölünmüşlük, yarılma, yansıma”² gibi niteliklerle tanımladığı ve modern teoride oldukça farklı tanımlarla hırpalanmış özne mevhumunun karşısına, bilhassa Doğu mistisizminde kendine karşılık bulunduğu biçimiyle, tam ve bütün, korunaklı kalması mümkün bir merkeze sahip ben kavramı koyulduğunda; kapatılan, kısıtılan, bozguna uğratılan şeyin, hali hazırda zaten belirlenmişliği ile tanımlanan bir özne değil, bizihati özün, merkezin kendisi olduğunu vurguluyor olacağız. Bu ayrım, gelinen noktada önemli bir vurgu olarak görülebilir.

“Homo Sapiens'in”³ binlerce yıllık var olma macerası, onu insan kılan ayrıcalıklı ruhsal yeti ve edimlerini korumak, düzenlemek, evriltmek çabasını da içerir. Bu çabanın zihinsel ve ruhsal ayaklarının, hiçbir dönemde olmadığı kadar saldırı altında olduğu ve tam da bu yüzden direngen ve başarılı olmaya en yakın ve yatkın olduğu bir dönemeçteyiz. Her yerde hazır ve cevval bulunan, yayılmış iktidarın, 'ben'in merkezine olanca becerisiyle inşa ettiği “panoptikonlar”⁴ korkunun daha arzulu bir biçimde içselleştirilmesi, suni hazlara daha kesin bir biçimde bağımlılık yaratmak gibi yollarla ivme kazanıyor görünmektedir.

COVID-19 pandemisinin yönetimi, bu konudaki en yeni ve keskin örnek olarak göz önündedir. İnsanlık bir uzantı, bir yama, yarım, dağınık fakat fonksiyonel bir *supermachine* haline getirilme saldırısına karşılık -ki bu kapatılma ve kısıtılmanın en derinleşmiş devamıdır- mutlaka bir reddiye sunacaktır. Bu reddiyenin, tamamen bireysel bir formda ve farklı konseptlerde mi yoksa skalası geniş bir kolektif örüntü de mi gerçekleşeceği, oldukça geniş bir tartışmanın konusu olmakla beraber, insanlık finalde var olmanın coşkusuna gönderme yapan en ilkel ve en görkemli tanımlayıcılarından ve kamusal

1 Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu. 5.Baskı, İmge Yayınevi, Ekim 2013, Ankara.

2 Sigmund Freud, Psikopatoloji. 1.Baskı, Yason Yayınları, 2016, İstanbul.

3 Kavramın bilinen ilk kullanımı İsveçli biyolog Carl Linnaeus'a aittir.

4 Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu.

alandaki hareket eden bir varlık olmaktan kolay vazgeçmeyecektir. Gelinen bu noktada, ikinci yeni denilebilecek bir totalitarizmin saiklerini iyi anlamak, varoluşuna farkındalıkla tanıklık etmek, uyanık kalmayı başarabilmiş bir benin kamusal alanla paylaşımını deneyselleştirmek, yapılabilecekler arasındadır. Bunu pratikleştirmenin öncül anahtarı, Covid pandemisi örneğinde ayyuka çıkarılan “korku nevrozunu”⁵ doğru anlamaktan geçmektedir. Huxley’in *Cesur Yeni Dünya*’da yazdığı gibi, “*yapmak zorunda olduğun şeyi sevmek. Tüm şartlandırmaların amacı budur: insanlara yapmak zorunda oldukları şeyi sevdirmek*”.⁶ Eğer durum böyleyse, korkunun pekâlâ bir ikna etme/semptomatik ve makul bulma aracı olarak pompalandığı imlenebilir. Korkunun, bilhassa ölüm korkusunun insan kararını en çok etkileyen, zihni en çok tetikte tutan duygu ve mekanizma olması, kişinin korkusu ile kurduğu ilişkinin yönetiminin, neden en güncel “biyopolitika”⁷ örneği olduğu gerçeğine ışık tutmaktadır. Bilimin dokunulmazlığı ve yüksek statüsü, insanların “*Feyerabend gözlüğü*”⁸’nün olmadığı bir dünyada, bu yönetimi daha kolay kılmaktadır.

Nasıl Bir Vita Activa?

Bellek ve benlik yitiminin yepyeni bir form aldığı yeni kapatılmada, Arendtçi bir dille ifade etmek gerekirse, “*Vita Contemplativa*”⁹’nın yanına karşısına ne çeşit bir “*Vita Activa*”¹⁰ konulacağı sorunsalı, olabilecek en önemli yerde durmaktadır. Zira kamusal alan ve özel alan arasındaki sınırın tekrar ve tekrar silikleştiği yeni gerçeklik, İvanoviç Zamyatin’in *Biz*’de anlattığı cam duvarlar içinde yaşayan, komutları yerine getirmekle mükellef, renksiz, isimsiz, her biri bir sayı ile bilinen toplum sakinlerinin durumunu anırtmaktadır. Ancak aynı eserde belirtildiği gibi, “*bir nokta, her şeyden daha fazla bilinmeyen içerir. Tüm yapması gereken kıpırdaması, azıcık yerinden oynamasıdır; binlerce değişik eğriye, yüzlerce katı biçime dönüşebilir*”.¹¹ İşte tam da bu ihtiyaç halinde, Arendt’in tartışmacı, katılımcı, şiddeti dışarıda bırakan ve eylem alanına önem atfeden, kişinin bireyselliğini ve kendiliğindenliğini ortaya koyabildiği kamusal alan paradigmasını kullanışlı kılmak gerekmektedir. Peki, başkalarıyla olmak fikrinin en faydalı hali olan bu kamusal alan nasıl yeniden inşa edilebilir? Ya da soruyu başka türlü sormak gerekirse; özel alana kısırlanmış ben, nasıl bütünlenerken yeniden dışarıya çıkarılabilir? Özdüşünüm ve düşünümün, genel olarak zihnin kendi kendisiyle muhataplığının azaltılması ve bunun yerini karşılıklı düşünsel paylaşım ve tartışmaların alması, kapatılmaya karşı yeni bir kamusal/varoluşsal alan yaratmak konusunda bir nirengi noktasıdır.

5 Sigmund Freud, Psikopatoloji. 2016.

6 Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünya*. 20. Baskı, İthaki Yayınları, Mart 2017, İstanbul.

7 Michel Foucault, *Biyopolitikanın Doğuşu*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, İstanbul.

8 Paul Karl Feyerabend, *Avusturyalı filozof ve bilim felsefecisi, anarşist bilgi kuramının öncülerindendir*.

9 Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*. 9. Basım, İletişim Yayıncılık, 2008, İstanbul.

10 A.g.e.

11 Yevgeniy İvanoviç Zamyatin, *Biz*. İthaki Yayınları, Ocak 2020, İstanbul.

Mevcut gerçeklikte, kişinin var olma kaygısı ve tüketme arzusunun tetikleyen tüm araçlar, kişiyi tüm dikkatini ve ilgisini tamamen kendine vermiş histerik bir samsara döngüsünün (*Budizm inanışında insan eylemselliğinin kısır döngüsü*) nesnesi haline getirmiştir. Fakat kendi etrafında dönüp durmakla lanetlenmiş bu kendilik, aynı zamanda son derece huzursuz, tatminsiz, gözlerini ve iletişimini tamamen kendine yönelttiği için bunalmış ve hayalet hale gelmiş bir kendiliktir. Kendini izlemekte, izlenişini izlemekte, ancak başka bir yere bakmamaktadır. Bu yüzden, yapılacak ilk iş, Arendt'in ifadesi ile "davranmak değil, artık eylemektir."¹² İçeride doğru uyanık hale gelmiş, ancak dışarı doğru hareket etmeye karar vermiş yeni yönelimli bir ben inşası, insanın tüm kimliklerini açık ve muhafaza edebildiği bir kamusal alanın varoluşu için, en önemli done olmaktadır. Burada artık içsel ilgisini sentetik olandan, tabii olana çevirmiş, kendi dışında kalan ancak kendi varlığıyla ilişkilenen insan ve fikirlere, onları geliştirecek şekilde temas eden, iletişim kabiliyeti yüksek ve yaşamaya, düşünmekten daha istekli bir 'ben'den söz edilmektedir. Bu ifadeden kasıtlı, özel alanın adeta güvenli bir sığınak olarak endokrine edildiği ve niteliksizleştirildiği bir atmosferde, kamusal alana doğru hevesli bir açılmadan söz edilmektedir. Kapatılmaya karşı eylenebilecek bir diğer şey, inşa edilmek istenen kamusal alanın içerik ve eylem bağlamında daha nitelikli ve dirençli bir hale getirilmesidir. Bu noktada kişilerin medya, bilgi ve bilgi akışı ile kurdukları ilişkiyi doğru analiz edebilmesi ve sağlıklı hale getirebilmesi önem arz etmektedir.

Vebalı Enformasyon Akışına Karşı Şüphe

"Covid-19'la İlgili Korkutan Açıklama: Etkileri Ömür Boyu Kalabilir!"

Covid: Japonya'da koronavirüsün yol açtığı intihar salgını, hastalıktan daha çok korkutuyor.

Modern'dan korkutan açıklama: Covid-19 Sonsuza Dek Sürecek!

Dünya Sağlık Örgütü: Corona Virüsü Hiç Bitmeyebilir!

Corona virüs hastası ağlayarak yalvardı: Evden Çıkmayın!

Sokağa Çıkanın Gözünün Yaşına Bakılmadı!

Hafta içi Sokağa Çıkanlara Ceza Yağdı!

Artık Ofise Geri Dönmemeliyiz!"

Yukarıda alıntılanan manşetlerden görülüyor ki, hastalığın içeriği ve tıbbi tedavisinden daha fazla öne çıkarılan şey, hastalığın etrafında korku ve ceza kavram setiyle örtük olarak örüntülenen kapatılma söylemidir. Bunu fazla yorumlanmış ve yadsımak gereken bir fikir olarak ele almaktansa, Kartezyen bir şüpheciliği¹³ aktif tutmak için bir gerekçe olarak ele almak daha isabetli olabilmektedir çünkü bilgi ve malumatla kurulan ilişki, kamusal alanda kişinin bireysel farklılıklarını koruyabilmesi ve dışarı vurabilmesi, yapabileceği kapasitesini kullanabilmesi noktasında önemlidir. Başka bir deyişle kişinin,

¹² Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*.

¹³ Rene Descartes'ın bilgiye ulaşmada bir yol olarak saptadığı methodik şüphecilik düşünme biçimi.

varlığını, tekilliğini ve sonsuzluğunu idrak ederek güçlü kalabilmesi ruh sağlığını stabil tutabilmesi adına da ciddi bir belirleyiciliği söz konusudur. Kişi önüne sonsuz kere sonsuz biçimde akıtılan haberlere karşı, ham bilgi ve söylemin ayırt edilebildiği bir varoluş alanı inşa ettiğinde, kendisinden talep edilen şeylere evet ve hayır diyebilme gücü kaçınılmaz olarak artacaktır. Ayrıca bunun kolektif olarak yapılabilmesi olma hali ise, yine kaçınılmaz olarak yeni bir bilgi akışı arayışını var edecektir. Böylece yeni kamusal alan, dolaşıma sokulan enformasyonlar yoluyla bireylerin manipüle edilme yüzdesinin düştüğü bir yer olarak belirebilecektir. Bu, eylem alanı içinde yer almayı benimsemiş bireyler için tartışma kültürünün, haber ve söylem analizinin, dijital medya okuryazarlığının geliştirilmesi gibi yollarla yaratılabilecek bir gerçeklik olmakla beraber, ancak yazının başında sözü edilen ilk sağlayıcı koşulun gerçekleşmesi yoluyla hız kazanabilecektir.

Arendt'in vurguladığı şekliyle, total bir yönetimin insanları birbirinin benzeri varlıklara dönüştürmesinden kurtulmanın yolu bireysel eylemliliktir.¹⁴ O halde Covid pandemisi örneğinde bu, kendisinden beklenen neredeyse tek şey evinden dışarı adım atmamak olan insanların, sürecin gelişim ve dönüşüm izleğinde aktif birer yön verici haline gelmesidir. Tam da bu şekliyle siyaset yapmasıdır. Gelecekte ortaya çıkması muhtemel salgınları önlemek, koruyucu tıbbın ve aşılama politikalarının gelişimi için fikir sunmak, salgın sonrası ekonomi ve sosyal hayatla ilgili öngörü ve talepler oluşturmak, online meditasyon çalışmaları düzenlemek, dijitalleşmeyi doğru okumak ve ona bireysel olarak etki etmek, bunların tümü için dijital ortamı bir tartışma ve fikir alışverişi platformu haline getirmek önemli görünmektedir. Öte yandan, yeni kapatılmanın ayırt edici niteliklerinden biri dünyanın çok hızlı, oldukça öngörülemeyen ve amorf bir biçimde değişmesine karşılık bu fluluğun içindeki yegâne netliğin, söz konusu değişimin bireyin rasyonel ve ruhsal olarak kendini gerçekleştirme arzusunun neredeyse tamamen dışarıda bırakılması veya en fonksiyonel şekilde bükülmesi olması göze çarpmaktadır.

Özel alandaki edimleri sınırlanmaya ve belirlenmeye çalışılan birey, kamusal alanda zaten hiç var olmamış gibi bir duyumsayış ile yaşamına devam ettirilmek istenmektedir. Bunun belirgin bir çıktısı, salgın döneminde aylarca ev alanında hareket eden farklı coğrafya ve ülkelerden milyonlarca insan olmasına karşılık, kamuya mal olmuş, gündemleşmiş hiçbir sanatsal, görsel- edebi, ruhsal yaratımdan ya da derinleşmiş tartışma alanlarından söz edilemiyor olmasıdır. Veba, Kolera Günlerinde Aşk, Körlük gibi kanonların yaratıldığı atmosfer, iktidarın var olmadığı atmosferler değildi veya Edward Munch İspanyol gribine yakalandığı sırada, hastalığı tasvir eden oto portreler çizerken eline iktidar eli değmemiş bir ruh olarak salınmıyordu. Ancak önemlidir ki, dışarının, dışarıda olanın tamamen yitirildiği yahut çarpıtıldığı bir döngü, içeride panik, korku, kaygı ve bencillik arazlarını, biricik olabile-

14 Hannah Arendt, İnsanlık Durumu.

cek herhangi bir üretime zihinsel olarak müsaade vermeyecek ya da bunu çok sınırlı tutacak şekilde beslemektedir. ‘*Evde ekmek yapmanın*’ bu derinleşmiş yabancılaşmayı bertaraf etmeyeceği kesin, bunun panzehiri yine yaratmakta ve biricik kalmakta ısrar eden insanların birlikte hareket etmesi, sözcüklerini ve edimlerini paylaşması ve eleştirmesi olacaktır. Sanatsal ya da bilimsel üretimin tek başınlık gerektiren tarafları için bile bu etkileşim gereklidir.

Albert Camus’un *Veba*’da yazdığı şekli ile “*Camın dışında ilkbaharın ılık havası, odanın içinde hala titreşip duran bir kelime: veba. Bir vebalı olmak çok yorucudur, vebalı olmayı istememekse daha yorucudur. İşte bu nedenle herkes biraz yorgun gibi duruyor çünkü bugün herkes biraz vebalı*”.¹⁵ Kapatılmayı salgın örneği üzerinden tartışmayı anlamlı bulmanın temel nedeni, hem salgının bunun katalizörü olarak araçsallaştırılmasına yönelik beliren eğilimi saptamak hem de yukarıdaki alıntıda sözü edilen bilişsel ve ruhsal yorgunluğun dışarıya çıkışta ve yeni bir alan inşa edişte bir enerji ve istek frekansına dönüşümünü sağlamaktır. Gaz odaları, mülteci kampları, hastaneler, tımarhaneler, cezaevleri, okullar, koridorlar, iş yerleri, bürokrasi, aile, bu zamana kadar kapatılmanın mekânına gönderme yapan her yeri unutup, kapatılmanın en mikro düzeyde ve en gizil tonda gerçekleştiği ‘benin merkezine’ odaklanmak bugün en akıllıca eylem olacaktır. Hayatın eve sığacağı söyleminin genelgeçerleştirilmesi’nin karşısına, hayatın yere göğe sığmayacağını beyan eden, dijitalleşmeyi kendi lehine çevirmiş varoluşçu yeni bir siyaseti, akılların yan yana geleceği ve çarpışacağı her platformu kamusal alan olarak kodlayarak koymak gerekecektir. İnsanlığın tam da bugün, isyanın ve makul oluşun en şiirsel ifadesi olarak Galileo’nun “*yine de dönüyor!*”¹⁶ demesi gibi, “*yine de var olacağız!*” demesi ve bunu olanca açık bilinçlilik ve eylemle gerçekleştirmesi, tarihe bir şavk olarak düşecektir.

15 Albert Camus, *Veba*. 36. Basım, Can Yayınları, 2019, İstanbul.

16 E pur si muove*, İtalyan fizikçi Galileo’nun dünyanın güneşin etrafında döndüğü iddiasından vazgeçmeye zorlanmasına karşılık olarak verdiği yanıt.